

DEDE KORKUT HİKÂYESLERİNDEN HAREKETLE TÜRK KÜLTÜRÜNDE ERKEK EVLAT OLARAK OĞUL KAVRAMI

Arş. Gör. S. Kürşad KOCA¹

Arş. Gör. Dr. Serdar UĞURLU²

Özet

Türk aile yapısının irdelendiği çalışmamızda edebiyatımızın temel taşlarından olan ve Türk kültüründe önemli bir taşıyıcı unsur sayılan Dede Korkut Hikâyeleri ele alınmıştır. Genel olarak aile için çocuğun önemi sorgulanmış, özelde ise erkek evlat olarak “oğul” ele alınmıştır. Kültürümüzde çocuğa verilen önem noktasında hikâyeler tek tek incelenmiş, çocuk eğitimi ve çocuğa yüklenen anlamlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Türk Kültürü, Erkek Evlat(Oğul)

MOVING STORIES OF DEDE KORKUT, SON CONCEPT AS ADOPTION IN TURKISH CULTURE

Abstract

It has been tackled Dede Korkut tales considered as an important element in Turkish culture and as cornerstone of our literature in on focused our study of Turkish family structure. In general, It was questioned the important of the child. In particular, son was considered as a son. Examined the importance of culture and children’s education the child and the child was considered loaded meanings.

Key Words: Dede Korkut, Turkish culture, Son (ogul)

¹ Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, skursadkoca@sakarya.edu.tr
² Sakarya Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Türk Halk Oyunları Bölümü, sugurlu@sakarya.edu.tr

Giriş

Tarihin her devresinde “aile” toplumun temel taşı olarak görülmüştür. Doğum olayında, akrabaya, soy, sopa güç kazandırma gibi değerler yüklenmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne babayı değil aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopu da sevindirmektedir. Çünkü her doğum ailenin akrabaların soyun, sopun sayısını artırmaktadır. Sayının artması ise; gücün dayanışmanın artması bakımından önem taşımaktadır. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Bu noktadan hareketle ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda oğul büyük bir öneme sahiptir. Zira bu toplumlarda soyun devamını sağlayan erkek çocuk yani “oğul” dur. Erkek çocuklara verilen önem tarihi süreç içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılarak, geçmişte olduğu gibi günümüz Türk toplum yaşantısında da etkili olmaktadır.

Günümüzde ülkemizin kimi kesimlerinde oğul doğurmayan kadınlar “uğursuz” olarak isimlendirilerek aile içi ve toplumsal bir dışlama ile karşılaşmaktadırlar. Aile içerisinde bulunan bireylerce diğer gelinlere göre daha az ilgi gösterilmekte, dışlanmakta ve hatta üzerine erkek çocuk doğurması için “kuma” getirildiği durumlarda olmaktadır. İçerisinde bulunduğu toplum açısından kadının Allah tarafından cezalandırıldığı düşünülmekte ve bu sebeple hoş gözle bakılmamaktadır.

Genel yapı içerisinde erkeğin güç, kuvvet yönünden ön plana çıkması erkek çocuğa verilen önemin artmasında bir başka etken olmuştur.

15.yy’ın başında veya ortalarında kuzeydoğu Anadolu da tespit edilen Dede Korkut Hikâyeleri içerik bakımından Türk aile ve toplum hayatında erkek çocuğun yani “Oğul”un ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Dede Korkut Destanlarının giriş bölümünde “*Oğul babanın sırrıdır, iki gözünün biridir, yerine yetişenidir.*” denilerek adeta bütün söylenecek söz en başında söylenmiş olur.

Neslin devamını sağlayacak olan, evin direği rolünü üstlenecek, ailenin birlik ve dirliğini koruyacak, devamını sağlayacak olan artık oğuldur. Türk veraset sistemi yani ülkenin

yöneticisinin belirlenmesi de tarihsel süreç içerisinde bu şekilde olmuş ve babadan oğula geçmiştir. Bu nedenle gerek sıradan ailelerde, gerekse hükümdar ailelerinde erkek çocuk büyük bir önem kazanmıştır. Bu yüzden erkek çocukların eğitimi de büyük bir titizlik içerisinde yapılmıştır.

Çocuklar daha küçük yaşta at binmek, kılıç kullanmak, ok atmak gibi yiğitlik ve savaşçılık konusunda yeterli bir hazırlığın yanında, toplumsal yapıyı düzenleyen kuralları da öğrenirler. Toplumun her ferdi adeta çocukların yetiştirilmesi için yine toplum tarafından görevlendirilmiş gibidir.

Dede Korkut Destanlarının giriş bölümünde oğlun hayırlısının istendiği bir temenni söz konusudur. *“Baba adını yürütmeyen hoyrat oğul baba belinden inince inmise daha iyi, ana rahmine düşünce doğmasa daha iyi”*(ERGİN,1999) denmektedir.

Oğula verilen önem ve yüklenen değerler gereğince babanın adını devam ettirmeyecek hayırsız oğlun doğmasındansa doğmamasının daha iyi olacağı üzerinde durulmaktadır. Zira neslin devamını sağlamakla yükümlü olan oğul, bunun aksi bir tutum içerisinde bulunursa ailenin ve hatta toplumun parçalanmasına vesile olabileceğinden doğmasındansa doğmamasının daha iyi olacaktır.

Türklerde toplumun çekirdeği aileden oluşurdu. Bu da baba, oğul ve torunlardan ibarettir. Evlenip giden kızlar ile onların çocukları aileden sayılmazdı. Dede Korkutta “Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sufra çekmez. Oğul atanun yetirüdür, iki gözünün biridir. Devletli oğul kopsa ocağının közidir.” İfadesinde olduğu gibi Avşarlarda, ailenin ocağını tütürecek olan yani soyun devamını sağlayacak olan erkek çocuktur. Erkek çocuk yoksa ocak batar.(ALTINKAYNAK,1999; TÜRKDOĞAN,1995)

Türk toplumunda sosyal statülerin belirlenmesinde çocuk büyük bir öneme sahiptir. Bu durumu Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanında açıkça görmekteyiz.

“Hanlar hanı Bayındır han yılda bir kere ziyafet verir, Oğuz beylerini toplardı. Bir yere ak otağ bir yere kızıl otağ bir yere kara otağ kurdurmuştu.

Oğlu olanı ak otağa kıızı olanı kızıl otağa kondurun, Kimin ki oğlu kıızı yok kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin demişti” (ERGİN,1999)

Toplumsal sınıflandırmanın bir başka etkeninin çocuk olduğu görülmektedir. Oğul sahibi olan aileler toplu davetlerde ve toylarda onurlandırılmanın işareti, şekli olan ak otağa kondurup altlarına ak keçe serip, ak koyun yahnisinden sunulmaktadır.

Kız evlat sahibi olup ta oğlu olmayanları göstermek, belirtmek maksadı ile Kızıl otağa kondurulup altlarına kızıl keçe serilmektedir.

Hem oğlu hem de kıızı olmayan aileler ise kara otağa kondurulup, altlarına kara keçe serilip, kara koyun yahnisinden sunulmaktadır. Çünkü renk olarak kara, istenilmeyeni ifade etmekte kullanılmaktadır. Mesela gelen bir misafir istenmiyor ise ona kara keçe gösterilerek oraya oturması söylenir. Gelen kişi de böylelikle istenmediğini anlar. Burada da aynı durum söz konusu edilmektedir. İnanışlara göre oğlu ve kıızı olmayana Allah Tealâ beddua etmiştir.

Çocukları olmayanlara içerisinde buldukları durumdan kurtulmak için Tanrı’yı hoşnut etmeleri gerektiğini öğütleyen aşağıdaki bölümde bir de yol gösterilmektedir. Bakalım bu yol nasıl bir yoldur.

“Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi dilek diledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini başına topladı. Aç görse doyurdu. Çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdı, göl gibi kırmızı sağdırdı. El kaldırdılar, dilek dilediler. Bir ağzı dualının hayır duası ile Allah Taâla bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu. Bir nice müddet sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, baktırdı.” (ERGİN,1999)

Benzer bir olay da Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanında şu şekilde geçmektedir.

“Allah Taâla bana beddua etmiştir, beyler tacım tahtım için ağlarım, bir gün olacak düşeceğim öleceğim, yerimde yurdumda kimse kalmayacak dedi.benimde oğlum olsa Han Bayındırın karşısına geçse dursa, hizmet eylese, bende baksam sevinsem, kıvansam, güvensenm”

Bunun üzerine güçlü Oğuz beyleri yüzlerini göye çevirdiler el kaldırıp dua eylediler. Allah Teala sana bir oğul versin dediler. (ERGİN,1999)

Oğlu olmayan beylerin halinin anlatıldığı bu bölümde oğlun baba için güven kaynağı olduğu, övünme vesilesi olduğu görülmektedir. Oğlu olmayan Pay Püre Bey boynu bükük gözü yaşlıdır. Çünkü arkasında güvенеceği, övüneceği ve soyunu devam ettirecek bir oğlu yoktur. Bu onun için Tanrı tarafından verilmiş en büyük cezadır.

Erkek çocuğa verilen önem ad koyma aşamasında da kendini göstermektedir. Türk geleneklerine göre bir oğlan bir yiğitlik göstermese düşman devirmese, kan akıtmasa adı konmazdı. Çünkü toplum konacak adın insanoğluluyla birlikte yaşadığının bilincindedir. Zira inanışımıza göre insanoğlu mahşer gününde bile adı ile çağırılacaktır. Bu bakımdan da İnsana uygun ve özdeş adın konması büyük bir önem taşımaktadır. (ÖRNEK,1975;KİBAR,2006)

Destanlar içerisinde ad koyma geleneğini işleyenlerden biri Dirse Han oğlu Boğaç Han Destanıdır.

Dirse Hanın oğlunun buğa ile olan mücadelesinin anlatıldığı destanda Oğlanın buğaya üstün gelmesinin ardından “Dedem Korkut gelsin bu oğlana ad koysun, beraberine alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alı versin dediler.

Çağırdılar, Dedem Korkut gelir oldu. Oğlanı alıp babasına vardı. Dede Korkut oğlanın babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Ey Dirse Han beylik ver bu oğlana

Taht ver erdemlidir

Boynu uzun büyük cins at ver bu oğlana

Biner olsun hünerlidir

*Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana
Etlik olsun hünerlidir
Develerden kızıl deve ver bu oğlana yük taşıyıcı olsun hünerlidir
Altın başlı otağ ver bu oğlana gölge olsun erdemlidir
Omuzu kuşlu cübbe ver bu oğlana
Giyer olsun hünerlidir*

Bayındır Han'ın ok meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin” (ERGİN,1999)

Ad koyma geleneğini konu alan bir diğer destan da Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanıdır.

“ Bezirganlar yürüdüler Pay Püre beyin elini öptüler. Bunlar böyle edince Pay Püre Beyin hiddeti tuttu, bezirganlara der: Bre gavat oğlu gavatlar, baba dururken oğul elini mi öperler? Dediler: Hânım bu yiğit senin oğlun mudur?

Evet benim oğlumdur dedi.

Dediler: şimdi incinme Hânım onun elini öptüğümüze, eğer senin oğlun olmasaydı bizim malımız Gürcistan'da gitmişti, hepimiz esir olmuştuk.

Pay Püre Bey der: evet baş kesti, kan döktü adam devirdi dediler. Bire bu oğlana ad koyacak kadar var mıdır?

Evet, sultanım, fazladır dediler.

Dedem Korkut geldi, oğlana ad koydu, der:

*Ünümü anla sözümü dinle Pay Püre Bey
Allah Taâla sana bir oğul vermiş tutu versin
Ak sancak kalkınca Müslümanlar arkası olsun
Karşı yatan kara karlı dağlardan aşar olsa
Allah Taâla senin oğluna aşıt versin
Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçit versin
Kalabalık kâfire girince
Allah Taâla senin oğluna fırsat versin
Sen oğlunu Bamsam diye okşarsın
Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun*

Adını ben verdim yaşını Allah versin

Kudretli Oğuz beyleri el kaldırdılar, dua kıldılar, bu ad bu yiğide kutlu olsun dediler.”

(ERGİN,1999)

Dede Korkut temsili bir Türk büyüüdür. Bu bakımdan örneklerde görüldüğü gibi ad koyma Dede Korkut tarafından gerçekleştirilmektedir. Çocuklara ad koyma aşamasında günümüzde bile büyüklerin etkisi çoktur. Hatta birçok bölgemizde doğan ilk erkek çocuğun adını dedesinin koyması geleneksel bir yapıya dönüşmüştür.

Dede Korkut Destanlarının Sunuş bölümünde oğul babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir denmektedir. Hakikattir. Oğlu kaçırıldıktan sonra çaresiz kalan Pay Püre Bey'in ağlamaktan gözlerinin görmez olması bu bakımdan önemlidir. Beyrek'in esaretten kurtulup obasına döndüğünün anlatıldığı bölümde Kam Püre Bey gelenin oğlu olduğuna inanmaz ve bir mucize bekler. Gözleri oğlu için kapanmış olan Kam Püre Bey gelenin oğlu olduğunu bakalım nasıl ispatlamasını istemiş:

“Oğlum olduğunu şundan bileyim, serçe parmağını kanatsın, kanını mendile silsin, gözüme süreyim, açılacak olursa oğlum Beyrek'tir, dedi. Zira ağlamaktan gözleri görmez olmuştur. Mendili gözüne sürünce Allah Taâla'nın kudreti ile gözü açıldı. Babası anası feryat ettiler, Beyreğin ayağına kapandılar, der:

Penceresi altın otağımın kabzası oğul

Kaza benzer kızımın gelinimin çiçeği oğul

Görür gözümün aydınlığı oğul

Tutar belimin kuvveti oğul

Kudretli Oğuz imrenileni canım oğul

diyerek çok ağladı, Allah'ına şükürler eyledi.” (ERGİN,1999)

Oğul burada ilahi bir güçle donatılmış bir yapı içerisinde babasının gözlerinin açılmasını sağlayacak ölçüde yüceltilmiştir.

Oğlu esir düşmüş bir ananın ruh halinin yansıtıldığı Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destandan alınma aşağıdaki bölümde oğlun yalnız baba için değil ana için de önemli olduğu açıkça görülmektedir.

*“Oğul oğul ay oğul
Mürüvvetim oğul
Karşı yatan kara dağımın yükseği oğul
Karanlık gözlerimin aydınlığı oğul
Sam yeli esmeden kazan içim yanıyor
Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkıp şişiyor
Kurumuşça göğsümde sütüm oynuyor
Yalnız oğul haberin kazan söyle bana
Söylemez olursan yana yakıla beddua ederim Kazan sana*

dedi.” (ERGİN,1999)

Ana yüreği yufka olur derler. Kaybolan bir oğul için bir ananın dile getirdiği düşüncelerdir bunlar. Oğul burada kocadan daha fazla önemsenmektedir. Öyle ki oğuldan iyi haber vermemesi durumunda kocasına beddua edecek seviyededir.

Kazan Bey Oğlu uruz Beğin Esir olduğu Destandan alınma aşağıdaki bölüm bir babanın feryadıdır. Kaybolan oğul için Kazan Han'ın feryadıdır.

*“Kara dağımın yükseği oğul
Kanlı suyumun taşkını oğul
İhtiyarlık vaktimde aldırırım yalnız oğul”* (ERGİN,1999)

Oğul Büyük dağlarla kıyaslanınca en yükseğidir, sularla kıyaslandığında en güçlü, en taşkımdır. Bir babanın yaşlılığında her şeyden fazla önemseddiği, endişelendiği oğludur. Çünkü oğul babanın geleceğidir.

Destanlar içerisinde dikkat çeken bir diğer noktada babanın oğlun mürüvvetini görme isteğidir. Bu konunun geçtiği destanlardan biri Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı destanıdır. Burada Kanglı Koca oğlunun da bulunduğu bir mecliste:

“bundan iyisi yoktur ki gözüm görürken oğul gel seni evlendireyim.” der. Böylelikle sağlığında çocuğunun evlenip, çoluk çocuk sahibi olmasını ve soyunu devam ettirmesini ister. Kanglı Koca *“Oğul kız görmek senden, mal, mülk, rızk vermek benden”* diyerek oğlunu evliliğe özendirilmektedir. Bunun gerçekleşmesi için gerekli her şeyi temin edeceğini de vaat etmektedir.

Ve sonunda Kanglı Kocanın isteği olur Kan Turalı Selcen Hatunla evlenecektir. Kanglı Koca oğlu ve gelini ile Oğuz’a gelir, alaca güzel çimene çadır diktirir, attan aygır deveden erkek deve, koyundan koç kestirir ve düğün yapar.

Kazılık Koca oğlu Yiğenek destanında bir nokta daha dikkatimizi çekmektedir. Baba oğul arasındaki mahremiyetin de göstergesidir bu. Babasını düşman esaretinden kurtaran Yiğenek, kendisini babasına tanıtır. Etrafta yiğitler vardır. Oğlunu ilk defa orada gören Kazılık Koca evladı ile bakın nerede hasret gideriyor.

“Yiğenek babasıyla görüştü, ondan sonra diğer beyler görüştü. Sonra beyler hep birden hisara yürüdüler..... Babasıyla Yiğenek gizli bir yer bulup sarmaştılar, iki hasret birbiriyle buluştular, ıssız yerin kurdu gibi uluştular, Tanrı’ya şükürler kıldılar.” (ERGİN,1999)

Dede Korkut hikayelerinde dikkatimizi çeken bir diğer hususta üvey evlat/oğla icazet vermemesidir. “Yad oğulu saklamağ-ile oğul olmaz, büyüyende Salur gider, gördüm dimez. Kül tepecik olmaz, güveyi oğul olmaz”(ERGİN,1999) diyerek konuyu açıkça dile getirmektedir.

Eski Türk adetlerine göre “küçük oğlan”, babasının evinde oturan ve baba ocağını devam ettiren bir çocuktur. Bunun içinde en küçük çocuklara “Ot-Tegin”, yani “Ateş-Prensi”, baba ocağını devam ettiren çocuk derlerdi. Töreye göre hükümdar olamazlardı, fakat babalarının mal ve servet mirası onlara düşerdi.(ÖGEL, 1989)

Sonuç olarak Türk aile yapısı ile ilgili olarak ailenin en önemli görevlerinden birinin beden ve ruh sağlığı açısından sağlıklı ve başarılı bireyler yetiştirmek olduğunu görebiliyoruz. Bu eğitim sürecinde milli kültür değerleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Bunun aracı olarak daha çok sözlü edebiyat ürünleri kullanılmaktadır. Bu bağlamda Dede Korkut destanlarına genel olarak baktığımızda da gördüğümüz İslamiyet öncesi Türk ailesinin karakteristik özelliklerinin İslami yapı içerisinde sürdürülmekte olduğudur. Bu değerler içerisinde yer alan “ocağın kutsallığı ve devamlılığı” noktasında oğul ön plana çıkmakta dün olduğu gibi bu günde değer kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALTINKAYNAK, Erdoğan; **Avşar Ağıtlarında Ocak ve Ocakın Çocuklarla İlişkisi**, 3. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Kitabı. s.65, Adana 1999
- ERGİN, Muharrem; **Dede korkut Kitabı**, s.16-150, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999
- KİBAR, Osman; **Türk Kültüründe Ad Verme**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006
- ÖRNEK, Sedat Veyis; **Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma**, Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı B.Ü. Folklor Kulübü Yayınları İstanbul, s.101-113, İstanbul 1975
- ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Mitolojisi**1, s. 28-29,85, Ankara 1989
- TÜRKDOĞAN, Orhan; **Türk Ailesinin Yapısı ve Tarihi Gelişimi**, Türk Dünyası Araştırmaları, s.96, Haziran 1995